

VILCSEK BÉLA

Levelek Babits koszorújából

A Sipos Lajos sorozatszerkesztésében megjelenő Babits Mihály prózai műveinek kritikai kiadásáról

A kritika időnként igazságtalan. Nem feltétlenül rosszindulatból az. Egyes életpályákat, életműveket és műveket mégis sok esetben és óhatatlanul nagyobb figyelemben részesít, másokat ugyanakkor nem érdemüknek megfelelően kezel. Az igazságtalanságban és méltánytalanságban nyilvánvalóan szerepet játszanak objektív és szubjektív tényezők egyaránt. Nem újdonság ez az irodalmi gondolkodás vagy kritikairás történetében.

A kritikai kiadások megítélése időnként szintén igazságtalan. A kritikai kiadásnak szakmai berkekben nincs kellő becsülete, mert, úgymond, kevés egyéni invenciót, irodalomelméleti és irodalomtörténeti felkészültséget igényel, jobbára adatgyűjtésből, meglévő szövegek összerendezéséből, jegyzetek elkészítéséből áll. Magyarán: elegendő hozzá a kellő szorgalom vagy szorgosság. Könyvkiadói szemszögből pedig azért nem túl népszerű ez a „műfaj”, mert egy-egy jelentősebb író vagy költő életművének kritikai kiadása akár több évtizedes elkötelezettséget is jelenthet. Idő- és pénzigényes – melyik az a kiadó, amelyik ilyen hosszú távra tervezhet manapság? –, csak szűk szakmai kör érdeklődésére tarthat számot. Tehát garantáltan kis példányszámban adható ki; csekély bevétel várható tőle. A kritikai kiadásokat szorgalmazók ezzel szemben azt vallják – helyesen teszik! –, hogy a tudományos szakmának irodalomtörténetünk nagyjával kapcsolatosan igenis kötelessége a művek hiteles szövegének helyreállítása, a művek keletkezési körülményeinek és az író vagy költő életléteinek minél alaposabb feltárása, vagyis a lehető legfelkészültebb, biztos adatokon nyugvó műértelmezés vagy műértés biztosítása. Az említett nehézségek és ellentmondások miatt némiképp érthető, miért is akadozik, még legnagyobb íróink és költőink esetében is a kritikai kiadás munkálatainak megkezdődése vagy éppen a teljessé válása. A gondokat csak tetézi, hogy akár egyetlen kritikaikiadás-sorozat kiteljesítésére egy ember nem vállalkozhat, arra egyetlen kutatói élet(pálya), a feladat természetéből fakadóan, szükségszerűen kevésnek bizonyul. Csak kutatói csoportok összefogásának és összehangolódásának eredményeként születhet meg egy alkotói életút teljes körű filológiai feltárása. S ahol bizony többféle irodalmi vagy szaktudományos ízlés vagy iskola érvényesülése is elképzelhető, ott természetes módon megnő a veszélye a színvonal egyenetlenségének vagy az egységesség sérülésének. Ezért is kiemelten fontos a sorozatszerkesztő felelőssége ezeknek a veszélyeknek az elhárításában. Mindent egybevetve tehát: a hazai kritikai kiadásoknak szakmai ellenérzés, kiadói ellenérdekeltség, pénzhiány és szervezési nehézségek közepette kell(ene) megvalósulniuk. A sok gondot és problémát keveseknek sikerül leküzdeniük.

Azért fontos e két fő szempontot felvetni, mert van itt egy olyan oktatói-tudósi, irodalomszervezői-szerkesztői életmű, mely, talán rejtőzködő volta és választott műfaja miatt is, a kelletténél és az őt megilletőnél mind ez idáig sokkal kevesebb figyelemben részesült. Sipos Lajosról és az ő több évtizedes tevékenységéről van szó. Sipos Lajos az elmúlt fél évszázad során előbb a Könyves Kálmán Gimnázium tanáraként, majd a Budapesti Tanárképző Főiskola tanszékvezető docenseként, még később a budapesti bölcsészkar alkalmazott irodalomtudományi szakcsoport-vezetőjeként és dékán-helyetteseként, valamint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnökeként nemzedékek sorát neveli az irodalom szeretetére, vezeti be a tudományos kutatás rejtelmeibe vagy vállal szerepet tudományos eredményeik közzétételében. Olyan, ma is nélkülözhetetlen kézikönyvek létrehozása fűződik a nevéhez, mint az 1990-es *Műelemzés–műértés*, az 1994-es kétkötetes *Irodalomtanítás*, a *Pannon enciklopédia* sorozat magyar nyelv és irodalmi darabjának 1997-es, az *Irodalomtanítás az ezredfordulón* egy évvel későbbi és az *Irodalomtanítás a harmadik évezredben* 2006-os főszerkesztése. Széles körű tevékenysége ellenére azonban az ő érdeklődésének a középpontjában valójában mindvégig egyetlen alkotó áll. Sipos Lajos legfontosabb feladatának kezdettől fogva a modernitás kétségtelenül egyik legmeghatározóbb alakjának, Babits Mihálynak a megismerését és megismertetését tekintí. Már első, önállóan, illetve társszerzőként jegyzett szaktudományos, illetve ismeretterjesztő munkái is a szeretett költőről szólnak (*Babits Mihály és a forradalmak kora*, 1976; *Babits Mihály világa*, 1983). Ráadásul egy olyan időszakban, amikor az irodalmi gondolkodás a legkevésbé a Nyugatnak és főszerkesztőjének a népszerűsítésében érdekelt vagy érintett. 1999-ben azután kétkötetes Babits-olvasókönyvet állít össze, „*Engem nem látott senki még...*” címmel, a költőtől származó és a költőről szóló dokumentumokból. 2002-ben az *Új klasszicizmus felé...* című kötetében saját tanulmányait gyűjti egybe „a sokműfajú szerzőről” (a költő, a próza- és a levélíró Babitsról). Egy évre rá, az Elektra Kiadóház Élet/Kép sorozatában, elkészíti a költőről szóló kismonográfiáját is, amelyet a kiadó a következő szavakkal ajánl az olvasóközönség figyelmébe: „Sipos Lajos könyve az első teljes Babits-biográfia, mely előfeltevésektől mentesen, több évtizednyi kutatómunka tapasztalataira alapozva tárja fel egy korszak és egy személyiség összefonódó történetét.” Mindehhez tegyük még hozzá, hogy a hírek szerint az író műhelyében javában zajlanak egy átfogó Babits-szakmonográfia előkészületei is!

Az elmondottak ellenére vagy azok mellett Sipos Lajos legmerészebb és legnagyobb horderejű vállalkozása: a Babits kritikai kiadás tekintélyes részének megszervezése és megvalósítása. Az elmúlt évek során, a maga által létrehozott és irányított kutatócsoport vezetőjeként, folyamatosan dolgozza fel a Nyugat kiemelkedő alkotójának és szerkesztőjének tevékenységét. A módszeres és elmélyült csapatmunka már eddig is könyvek sorának megjelenését, a babitsi élet és munkásság szinte egészének a feldolgozását eredményezi. Erőfeszítéseiknek köszönhetően ma már teljesnek mondható a költő regényeinek (*A gólyakalifa*, *Tímár Virgil fia*, *Elza pilóta*, *Kártyavár*, *Halálfiat*) kritikai kiadása. Megtörtént drámáinak (a két egyfelvonásosnak, *A Simóné házának* és *A literátornak*, valamint a két verses drámának, a *Laodameiának* és *A má-*

sodik Éneknek) mintegy nyolcszáz oldalas kritikai feldolgozása. A Babits Könyvtár sorozat, mely a kritikai kiadás filológiai hátterét jelenti, a tizenötödik köteténél tart. S annak rendje és módja szerint megvalósult a kisprózai művek, az esszék és tanulmányok, valamint öt kötetben a Baumgarten Alapítvány történetének és további két kötetben Török Sophie úgynevezett naptárainak a feldolgozása. Önmagában is lenyűgöző és minden elismerést megérdemlő tudományos teljesítmény ez! Későbbi korok érdeklődő diákjai, tanárai és kutatói (ha lesznek még ilyenek) csakis hálával tartozhatnak érte!

A kritikai kiadás számára mindazonáltal a legnagyobb kihívást Babits Mihály rendkívül gazdag és kiterjedt levelezésének feltárása és adatolása jelenti. A sorozatban eddig kilenc kötet jelent meg, s a kilenc kötet 1890-től 1921-ig tartalmazza a költőhöz írott, illetve a költő által írt valamennyi levél betűhív szövegét, részletes jegyzetapparátus kíséretében. Az első kötet sajtó alá rendezője Zsoldos Sándor, aki a Historia Litteraria Alapítvány jóvoltából még 1998-ban közreadja az 1890 és 1906 közötti ifjúkori levelezést. 2003-ban Sáli Erika és a Magyar Könyvklub gondozásában az 1911-es és az 1912-es esztendő levelezése lát napvilágot, s érdekes módon csak két esztendővel később Szőke Mária, illetve Sáli Erika és Tóth Máté sajtó alá rendezésében, de egyaránt az Akadémiai Kiadónál jelennek meg az 1907 és 1911 közötti időszak levelei, két kötetben. Az ezt követő, vagyis az első világháború kitöréséig terjedő két esztendő személyes történéseit 2007-ben Pethes Nóra és Vilcek Andrea tárják fel. Ezt követően a munkacsoport kiadót vált. Innentől kezdve már kronologikus rendben és az Argumentum Kiadónál jelennek meg a sorozat újabb darabjai. Előbb 2008-ban Fodor Tündének és Topolay Ágnesnek köszönhetően az 1914 és 1916 közötti, három esztendővel később, Majoros Györgyinek, Tompa Zsófiának és Tóth Máténak köszönhetően az 1916 és 1918 közötti időszak levelezése. Ugyancsak 2011-ben maga a sorozatszerkesztő, Sipos Lajos gondozza a Tanácsköztársaság időszakának levelezését, az időközben feltárt adatok és tények birtokában mintegy igazolva és továbbfejlesztve saját tudósi pályakezdesének eredményeit. Végezetül a sorozat ez idáig utolsó kötete az 1919 és 1921 közötti időszakról ad számot, Majoros Györgyi és Tompa Zsófia szerkesztésében, továbbra is az Argumentum Kiadónál. (A szakmai feladat nehézségét mindenesetre jól mutatja az a tény, hogy minden erőfeszítés ellenére, másfél évtized alatt s kilenc kötet közreadásával az életútnak alig több mint a felét s azt is rendre a kiadók és a kutatásban közreműködők rendszeres váltogatásával sikerül elérni.)

Az évek során pontosan megformálódott az egyes kötetek szerkezeti felépítése. Mindegyik levelezéskötet három részből áll. Az első rész az eredeti írásmód szerint, a megírás vagy a keltezés időrendjében, sorszámmal ellátva közli az adott időszak leveleit. A második rész a jegyzeteket tartalmazza. A jegyzeteken belül először egy, a sajtó alá rendező által készített, mintegy két ív terjedelmű, átfogó tanulmány foglalja össze a korszak levelezésének általános jellemzőit. Ezután következnek a szoros értelemben vett jegyzetek, amelyek az első résszel azonos sorszám mellett az adott levélre vonatkozó minden információt (levélíró, címzett, feladás helye és ideje, a kézirat jellegzeteségei, eddigi megjelentetése) közölnék, s megjegyzésekkel, valamint magyarázatokkal

látják el azokat. A jegyzetek végén a kötetben használt szakirodalmi és egyéb rövidítések feloldása szerepel. A kötetek harmadik nagy fejezetét minden esetben az úgynevezett mutatók jelentik, amelyeknek részeként, pontos oldalszámmal ellátva, immáron tételes felsorolását kapjuk a leveleknek és a jegyzeteknek, majd külön a levélírók és a címzettek szerinti csoportosításban is áttekinthetjük a kötet anyagát. Végül külön összeállítás segíti az eligazodást szerzők és műfajok alapján, a levelekben előforduló irodalmi vagy irodalomtörténeti művek szerint, s mindezekhez természetesen részletes névmutató is társul. A választott módszertani-szerkesztésbeli megoldások nemcsak az adott kötet használatát könnyítik meg, de – mivel az egész sorozat ezeket az elveket követi – lehetővé teszik az egyes kötetek közötti „átjárást” is. A sorozat külön ékessége a Banga Ferenc által tervezett ízléses borító, melynek közepén kötetenként az adott időszak egy-egy jellemző Babits-kéziratának fotómásolata látható, valamint a könyvek végén található fénykép-összeállítás, amely szintén egységesen tizenhat, a költőről és levélkézíratairól készített fénykép-másolatot tartalmaz.

Babits Mihály teljes levelezésének közreadása tehát kivételesen nagy szakmai kihívás. A feladat méreteit és jelentőségét pontosan megmutatja az az értő és adatgazdag összefoglalás, mely a sorozatszerkesztő, Sipos Lajos által az első kötethez írott bevezető tanulmányban olvasható.

S valóban. Már az eddig megjelentetett levelek alapján is igazolódni látszik az a korábbi feltételezés, hogy a magyar modernség képviselői közül Babits egyike azon keveseknek, akik a premodernből a modernbe való átmenetnek, illetve fordulatnak a következményeivel mind elméletben, mind gyakorlatban komolyan szembenéznek. Már pályája legelején érzékeli és alapvető alkotói, alakítástechnikai problémaként éli meg, hogy a klasszikus költői eszköztár, a kortársi szalonköltészet kerete mennyire nem elegendő immáron a megváltozott világkép kifejezésére, mennyire szükség volna egy eredendően új művészet-, személyiség- és műfelfogásra. A levelek alapján pontosan végigkövethető az a szellemi-esztétikai érési folyamat, mely a költészet úgynevezett személytelen elmélete és az objektív tárgyias versgyakorlat megformálódásához vezet, s az első két verseskönyv anyagát eredményezi, s későbbi kötetek az életpálya alakulástörténetét hasonló részletességgel dokumentálják.

S hogy végezetül: mi a magyarázata annak – a levelezéskötetek közreadása erre csak újabb bizonytságot jelent –, hogy a Babits kritikai kiadás esetében minden további nélkül sikerül úrrá lenni a bevezetőben számba vett nehézségeken? A válasz erre a bonyolultnak ható alapkérdésre végül is roppant egyszerű. Egy ilyen horderejű vállalkozás sikerét csakis a vezető, a sorozatszerkesztő elszántsága, felkészültsége és irányító készsége szavatolhatja. Sipos Lajos számára láthatóan a legfontosabb az, hogy a Babits kritikai kiadás maradéktalan formában megvalósuljon. Ennek érdekében pályázatokat ír, alapítványokkal, kiadókkal, nyomdákkal tárgyal, egyetemi hallgatókat, doktoranduszokat s természetesen a szakma legkiválóbbjait igyekszik megnyerni az általa oly fontosnak tartott ügy, a nagybetűs ügy vagy küldetés támogatására, az abban való közreműködésre. S lám, végül minden kötethez valahogy csak sikerül megtalálnia a legmegfelelőbb személyeket, szervezeteket, előteremtenie pénzt, paripát, fegyvert. Rejtély, hogyan csinálja! Az eredmények mindenesetre őt igazolják.